

ПЕРЕДШКІЛЬНА ОСВІТА ДІТЕЙ ІЗ ВІДХИЛЕННЯМ ЗОРУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми. На сучасному етапі інтегрування дітей із особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір України є одним із напрямів гуманізації усієї системи освіти та відповідає пріоритетам державної політики, що окреслені в "Національній доктрині розвитку освіти в Україні в ХХІ столітті". Конституція України гарантує право кожного громадянина на доступність якісної освіти. Це в повній мірі стосується дітей із особливими потребами. Більшість таких дітей може навчатися в загальноосвітніх школах за умови реалізації інклюзивної моделі освіти.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. Зазначимо, що в Україні вже зроблені перші кроки щодо відкриття «інклюзивних» класів. 15 серпня 2011 року Постановою Кабміну № 872 затверджено «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», також уряд прийняв розпорядження про заходи щодо впровадження інклюзивного навчання, головним із яких визначено створення умов для безперешкодного доступу до навчальних закладів дітей-інвалідів та підготовка кадрів для роботи в умовах інклюзії. Проте не відрегульовано питання підготовки дітей із особливими освітніми потребами, у тому числі й з відхиленням зору, до навчання в загальноосвітній школі. Адже багато таких дітей відвідує спеціальні дошкільні навчальні заклади, частина – загальноосвітні ДНЗ, а деякі з них отримують знання і досвід спілкування лише в сім'ї. І не всі з них мають статус інвалідів, хоч і відносяться до категорії дітей із особливостями психофізичного розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз стану проблеми інтегрування дітей із відхиленням зору в загальноосвітній простір сьогодні дозволяє розглядати її як

одну з актуальних у системі досліджень процесу навчання і виховання дітей із особливими освітніми потребами.

Проблема інклюзивної освіти була об'єктом досліджень російських (Л.І. Солнцева, В.О. Феоктистова, Л.М. Ростомашвілі, Л.М. Шипіцина та ін.) та зарубіжних (М. Волері, Дж.С. Вілберс, Е. Деніельс, К. Стаффорд та ін.) науковців. Так, зокрема, російськими вченими Л.І. Солнцевою, Н.Д. Соколовою, І.В. Тюрлік, Л.М. Шипіциною протягом останнього десятиріччя проведено низку досліджень, присвячених інтегрованому навчанню дітей із проблемами зору. В Україні в 90-х роках ХХ ст. активізувався рух зі створення умов для навчання дітей із особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі, який був ініційований батьками таких дітей та недержавними організаціями. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», як недержавна освітня організація, реалізує програму «Інклюзивна освіта» з 1996 року. Важливим партнером у реалізації напряму підготовки керівників загальноосвітніх закладів до створення умов для навчання дітей із особливими потребами проекту є Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України, де з 2008 р. керівники загальноосвітніх шкіл України можуть пройти навчання за курсом «Інклюзивна освіта». Проблема інтегрування дітей із порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір знаходиться в зоні уваги українських вчених В.І. Бондаря, Л.І. Даниленко, А.А. Колупаєвої, Ю.М. Найди, Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівської, І.Г. Родименко, А.Г. Шевцова та ін. Дослідження, проведене Л.В. Будяк, присвячене створенню організаційно-педагогічних умов інклюзивного навчання дітей із порушенням психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі [2]. Результати дослідження І.М. Гудим вказують на важливість формування у дошкільників з порушенням зору невербальних засобів комунікації [3]. Проблема розвитку сенсорно-перцептивної діяльності у слабозорих учнів у підготовчий період вивчення математики висвітлена в наукових доробках Н.С. Сухоніної [6]. Проте, сьогодні спостерігається ситуація, коли права дітей із особливими потребами на здобуття освіти, соціальну інтеграцію лише декларуються за відсутності механізмів їх

реалізації та недостатнього знання інших ефективних практик навчання, а результати досліджень, які проводяться, не досить часто впроваджуються в практику. Незважаючи на вимоги сьогодення, недостатньо уваги також приділяється питанню передшкільної освіти дітей із відхиленням зору, які навчатимуться в загальноосвітній школі, і не факт, що там будуть організовані інклюзивні класи.

Мета статті – привернути увагу до проблеми освіти дітей із відхиленням зору на етапі підготовки їх до навчання в загальноосвітній школі. Розкрити деякі особливості інтегрування дітей із вадами зору в навчально-виховний процес загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу. Якість навчально-виховного процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання і розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Незважаючи на певні особливості чи обмеження в розвитку дитини, у неї завжди є резерви для розвитку, використання яких може суттєво поліпшити якість життя.

Міжнародна практика пропонує дітям із відхиленням зору широкий вибір доступних форм здобуття освіти: індивідуальну, дистанційну, екстернатну, «школи консультативних класів», «школи другого шансу», «вечірні школи», а також «включені» («інклюзивні») форми навчання. Трансформація досвіду зарубіжної «інклюзивної освіти» в систему української повинна враховувати умови й особливості навчання і виховання дітей в Україні та здійснюватись за різними напрямками: соціальний захист дітей із особливими потребами, навчально-виховний, корекційно-реабілітаційний, науково-методичний, матеріально-технічний. Це дасть можливість забезпечити освітні права дітей із особливими потребами для здобуття ними якісної освіти відповідно до особливостей розвитку. Педагоги, які працюють із цими дітьми, у своїй роботі повинні враховувати соціальний, емоційний і когнітивний розвиток кожної дитини. У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» зазначено, що кожен педагог повинен створити портрети своїх вихованців, щоб «мати правильний орієнтир у навчально-виховній роботі, добирати найбільш

доцільні для цього методи та прийоми диференційованої роботи, досягати ефективних результатів» [4,169]. Впровадження даних напрямків має здійснюватись через ігрову діяльність, спілкування, свідомість.

Зазначимо, що для того, щоб досягти успіху та задовольнити різноманітні потреби дітей, зумовлені їхніми здібностями, рівнем розвитку, інтересами та іншими відмінностями, педагогам необхідно змінювати методи навчання, навчальне середовище, матеріали тощо. Ці зміни відбуваються через адаптації або модифікації, які здійснюються з урахуванням конкретних потреб дитини з патологією зору і включають поведінку, організаційні навички, сенсорні потреби. При застосуванні різних видів адаптації зміст навчання залишається незмінним, при застосуванні модифікацій він, зазвичай, змінюється шляхом скорочення змісту матеріалу, який необхідно засвоїти, або зниженням вимог до участі в роботі.

За нашими спостереженнями однією з обов'язкових умов інтегрованого навчання є навчання орієнтуванню в просторі й правильній соціальній поведінці дітей із проблемами зору. Вони можуть навчатись спільно з іншими дітьми тільки в тому випадку, якщо процес освіти створює, забезпечує умови для їх соціальної адаптації, яка здійснюється в трьох взаємопов'язаних напрямках: адаптація до предметного світу, до власного «Я» і до системи міжособистісних відносин, які відображають прийняті в даному суспільстві норми соціальних відносин.

Для успішного навчання дітей із вадами зору інклюзивна освіта реалізує програму психолого-педагогічного супроводу із залученням тифлопедагогів, офтальмологів, психологів, яка ґрунтується на доступності усіх форм навчання та освітніх послуг; на індивідуалізації навчальних програм із урахуванням можливостей і потреб дитини; на поєднанні традиційних та інноваційних підходів до розвитку дитини; на створенні сприятливих умов для соціалізації тощо. Головне значення для ефективності роботи з навчання, виховання, корекції і профілактики порушень у розвитку дітей має особистість педагога, що характеризується такими якостями, як гуманістична переконаність, моральна зрілість, пізнавальна й педагогічна спрямованість, любов до дітей тощо. Ми

поділяємо позицію педагогів і психологів, які вважають, що найважливішою соціальною потребою людини є потреба у спілкуванні. Дефіцит спілкування призводить до затримок у психічному й загальному розвитку мовлення, що віддзеркалює розвиток мислення; затримується розвиток гри, що є показником уповільненого соціального розвитку, зокрема взаємин з іншими дітьми; пригнічується емоційна сфера, внаслідок чого емоції і почуття стають невиразними й уповільненими, неадекватними; зменшується природна рухливість дитини, з'являється млявість, вайлуватість, скутість. Всі ці ознаки притаманні дітям із патологією зору і подолати їх можливо шляхом забезпечення повноцінного спілкування з однолітками, особливо з дітьми, які не мають особливих проблем у розвитку. Взаємодія між «здоровими» дітьми і дітьми з патологією зору в інклюзивних класах / групах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків: здорові діти накопичують позитивний досвід взаємодії, а діти з проблемами у розвитку навчаються у ровесників соціального досвіду, починають почуватися комфортно, забезпечується співпраця, співпереживання, співдружність. Дослідження показали, що діти краще ставляться до несхожих на них людей, у них спостерігається вища соціальна відповідальність, впевненість у собі. Навчання в інклюзивних класах (групах) допомагає дітям із порушенням зору позбутися почуття ізольованості, відчуження, сприяє зникненню соціальних бар'єрів та інтеграції в соціум, формує почуття відповідальності за товаришів. Тому створення позитивного клімату в сім'ї і шкільному середовищі є необхідною умовою для реалізації потреб як здорової дитини, так і дитини з певними відхиленнями в розвитку. Дитина з особливими освітніми потребами має і загальні для всіх потреби, головна з яких – потреба в любові й обстановці, що стимулює розвиток. Навчатися можуть усі діти, а, отже, усім їм, якими б важкими не були порушення розвитку, повинна надаватись можливість одержання якісної освіти. Вище сказане дає можливість стверджувати, що традиційне шкільне середовище повинно коректуватися відповідно до потреб дітей, які відчувають утруднення в навчанні й адаптації до шкільного середовища. Отже, як зазначають А.А. Колупаєва, З.Н. Софій, Ю.М. Найда, інклюзивна модель освіти повинна

включати систему освітніх послуг, співпрацю з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до потреб дітей, створення позитивного клімату в шкільному середовищі [1].

Висновки. Загальноосвітні заклади, запроваджуючи інклюзивну модель освіти, реалізовуватимуть основне право дитини – право на освіту. Всі діти мають право навчатися разом, незалежно від їхніх особливостей, вад і відмінностей. Проблема в тому, що потрібно адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб дітей, які відрізняються своїми навчальними можливостями, а це потребує певного часу, щоправда, діти розвиваються швидкими темпами й у них немає можливості чекати, коли держава почне відкривати інклюзивні школи, здійснювати інклюзивний підхід, впроваджувати нові методи навчання, розробляти індивідуальні програми реабілітації. Усі діти є цінними й активними членами суспільства – ця основна ідея Концепції інклюзивної освіти повинна бути в центрі розуміння нового гуманістичного підходу до навчання і виховання дітей із проблемами розвитку, у тому числі й дітей із вадами зору. Підхід, що базується на правах людини, має забезпечувати прогрес, і діти з особливими освітніми потребами мають досягти таких самих навчальних результатів, як і їхні однолітки. Сьогодні передшкільну освіту діти отримують, в основному, у дошкільних навчальних закладах, проте потрібно звертати увагу й на групи підготовки до школи – групи короткотривалого перебування, які працюють при школах чи закладах додаткової освіти та які відвідує багато дітей із особливими освітніми потребами. При цьому не слід забувати, що існують реальні програми підготовки дитини до школи, за якими мають працювати такі групи. В основу розробки цих програм покладено багаточисленні дослідження педагогів і психологів, результати яких показують, що «правильна» підготовка до школи повинна бути зосереджена на ігровій діяльності, фізичному, фізіологічному й психологічному розвитку дитини.

Література

1. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / [Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін.]; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К. : 2007. – 128 с.
2. Будяк Л.В. Організаційно – педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушенням психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі [текст]: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Будяк Лариса Вікторівна; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – К., 2010. – 23 с.
3. Гудим І.М. Формування невербальних засобів комунікації дошкільників з порушенням зору: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Ірина Миколаївна Гудим. – К., 2008. – 20 с.
4. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко [та ін.]. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
5. Сухоніна Н.С. Розвиток сенсорно-перцептивної діяльності у слабозорих учнів у підготовчий період вивчення математики: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / Наталя Сергіївна Сухоніна. – К., 2010. – 23 с.

У статті розглядаються питання впровадження інклюзивної освіти в Україні, піднімається питання підготовки дітей із відхиленням зору до навчання в загальноосвітній школі. Автор звертає увагу на когнітивний, емоційний, соціальний аспекти інтеграції дітей із вадами зору в загальноосвітні заклади.

Ключові слова: діти дошкільного віку, проблеми зору, інтеграція, передшкільна освіта.

В статье рассматриваются вопросы внедрения инклюзивного образования в Украине, поднимаются вопросы подготовки детей с проблемами зрения к обучению в общеобразовательной школе. Автор обращает внимание на когнитивный, эмоциональный, социальный аспекты интеграции детей с нарушениями зрения в общеобразовательные учреждения.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, проблемы зрения, интеграция, предшкольное образование.

The article examines the implementation of inclusive education in Ukraine, raised issues of training children with deviations of up to study in zahalnoosvitniy school. The author draws attention to the cognitive, emotional, social aspects of integration of children with visual impairments in general education.

Keywords: Preschool children, vision problems, integration, pre-school education.